GALINA ANIȚOI

Institutul de Filologie
(Chişinău

DRAMA INTELECTUALULUI INADAPTAT ÎN PROZA ROMÂNEASCĂ INTERBELICĂ

Motto: „Intelectualul (...) e adevărul, raţiunea, dreptatea.
E o dimensiune a societăţii.”
(Bernard-Henry Lévy)

Abstract

The article highlights the drama of unadapted intellectuals in the Romanian prose at the crossroads of nineteenth-twentieth centuries as well as in the interwar period, the latter marked by critical transition from traditional society with a stable hierarchy of moral values to a modern society in the process of becoming, in which traditional values are disturbed. Problematic characters that are permanently and irretrievably in dispute with the society surrounding them can be distinguished in the woks of Alexandru Vlahuta, Ioan Al. Bratescu-Voinesti, Mihail Sadoveanu and Camil Petrescu.

Cei mai profund marcaţi de perioadele de tranziţie (inter)civilizaţionale, perioade ce implică multiple şi adânci mutaţii critice în mentalitatea şi în toate domeniile de viaţă ale omului, sunt intelectualii. Ei alcătuiesc segmentul de populaţie „cel mai luminat” [1, p. 130], „cu oameni mai înzestraţi pe plan spiritual decât media” [1, p. 131]. Această categorie socială e reprezentată, în marea ei majoritate, de fiinţe inteligente, culte, care se disting printr-o sensibilitate şi structură psihologică şi morală aparte, printr-un comportament bazat pe norme etice rigide. Se adaugă aici slujirea cu credinţă a unui ideal nobil, promovarea şi respectarea valorilor general-umane, propagarea adevărului şi a frumosului, responsabilitatea de binele public etc.

E de remarcat în mod absolut special că impactul tranziţiei este resimţit la cote foarte înalte cu precădere de intelectualii umanişti. Anume aceştia făuresc şi reprezintă cultura. În tot ce fac, ei pun accentul, în primul rând, pe înnobilarea interioară a naturii umane, în opoziţie cu confraţii lor intelectuali din celelalte domenii, care reprezintă primatul condiţiei tehnico-materiale.

Cum în epocile de tranziţie civilizaţională „valorile (...) cunosc o deviere şi o ştirbire esenţială” [2, p. 256], primii care vor reacţiona la atare schimbări sunt

BDD-A6804 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:54 UTC)

anume intelectualii umaniști. Asupra lor s-a aplecat şi o bună parte din prozatorii noştri de la răspântia secolelor XIX-XX şi din perioada interbelică, epocă marcată de tranziția critică de la societatea tradițională, cu o ierarhie de valori morale stabile, la o societate modernă în proces de devenire, în care valorile tradiționale sunt bulversate. Personajele care ne vor reține atenția în continuare sunt intelectualii inadaptați, în ipostaza lor de eroi problematici, aflați permanent şi iremediabil în litigiu cu societatea în care trăiesc, din creația lui Alexandru Vlahuță, Ioan Al. Brătescu-Voinești, Mihail Sadoveanu şi Camil Petrescu.

Dan al lui Vlahuță, din romanul cu acelaşi titlu, intelectual onest şi generos, porneşte pe drumul vieții însufleţit de idei înaintate legate de popor. Dar în încercarea sa de a face dreptate celor obidiți, el se ciocneşte de asprimea condițiilor sociale şi de stavilele instituțiilor, pe care nu le poate înfrunta. Din acest conflict personajul, o fire foarte sensibilă, impresionabilă, de „o nemărginită bunătate" [3, p. 221], un om „slăbuţ, blajin, sfiicios cu toată lumea, pururea gânditor, contemplativ, figură şi temperament de artist" [3, p. 234], iese învins. Însuşirile sale morale constituie pentru el o piedică în lupta pentru existență şi integrarea în societate. Eşecul eroului vlahuțian rezidă în incapacitatea combativă, în retractilitatea lui, în evaziunea în lumi interioare, în neputința de a găsi căi active pentru a-şi pune în aplicare ideile, în oferirea unor soluții lipsite de finalitate şi de un suport practic.

Andrei Rizescu, protagonistul nuvelei *Din durerile lumii* de Ioan Al. Brătescu-Voinești, e şi el intelectual cinstit (dar fără preocupări înalte), aceeaşi ființă onestă distinsă, impresionabilă, foarte sensibilă, integră, dezgustată de mediul în care trăieşte, de nedreptățile cu care se confruntă zilnic, incapabilă de compromisuri. Ca şi Dan, eroul lui Brătescu-Voinești ia întotdeauna apărarea celor umili şi necăjiți, „pledează pentru dreptate, pentru adevăr" [4, p. 217]. Şi la fel ca Dan, Rizescu este înfrânt, căci, în loc să lupte, „se închide în el însuşi, se frământă, e cuprins de deznădejde" [5, p. 326]. Cauza inadaptării sale se naşte, în primul rând, din excesul lui de sensibilitate, din lipsa de voință, energie, curaj şi simț practic, vădind, asemenea personajului lui Vlahuță, aceeaşi totală nepregătire psihologică pentru noul mod de viață şi neputință de a protesta, vehement şi adecvat, împotriva tuturor nedreptăților care se comiteau, din simplul motiv că „Andrei înțelegea lucrurile cu totul altfel" [6, p. 13].

Drama lui Dan Vasile şi a lui Andrei Rizescu poate fi explicată şi prin anumite circumstanțe sociale, caracteristice societății româneşti din acea perioadă, în care o bună parte dintre intelectualii umaniști sunt nevoiți să-şi câştige existența prin mijloace precare – gazetăria, meditațiile – cu ocupații de ocazie şi sporadice. În virtutea integrității firii lor şi a modului deosebit de a înțelege întocmirea socială, ei nu acceptă compromisul, nu se pot împăca cu starea existentă a lucrurilor şi aceasta, în ultimă instanță, determină neîncadrarea lor în contingent, solitudinea existenței.

Cu toate acestea, societatea – silită a intra în ritmul civilizației moderne – îi elimină din sânul ei ca pe nişte ființe inutile, infirme. Protestul împotriva injustițiilor cu care

BDD-A6804 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:54 UTC)

se confruntă este vag, insuficient, conținând o doză infimă de curaj, iar soluțiile pe care le propun – dacă le propun – sunt „sterile, rupte de viață" [7, p. 97]. Drama inadaptabilității lor purcede din lipsa simțului practic reclamat de noile condiții sociale, pentru a trăi şi a-şi întreține familiile, precum şi pentru a-şi însuşi mijloacele de reacționare şi rezistență la loviturile sorții, din credința în „utopii", iluzii şi impresionabilitate şi din incapacitatea lor de a accepta schimbările, în ciuda „anomaliilor" acestora, ca un indiciu al progresului, dar şi inerente unui proces de evoluție.

Eudoxiu Iosif Bărbat, protagonistul romanului-povestire *Oameni din lună* de Mihail Sadoveanu, completează tipologia intelectualului inadaptat la o societate în plină primenire. El e omul aspirațiilor generoase, care crede exclusiv în valorile spiritului şi ale culturii. Om nepractic, totalmente abstras mediului, s-a dedicat completamente muncii sale de studiere a documentelor vechi. Solitudinea deliberată, ostentativă a lui Bărbat, preferată unei lupte deschise, este expresia revoltei sale şi a neacceptării unei societăți agresive, aflată într-o tranziție critică, a detaşării voite de procesele degradante ale vieții sociale.

Prin opera lui Camil Petrescu literatura noastră capătă cea mai deplină şi mai complexă înfățişare artistică a intelectualului inadaptat. În opinia scriitorului, intelectualul constituie expresia „celei mai lucide conştiințe de sine a omului" [8, p. 266].

Inadaptați incurabili, cu o viață sufletească complexă, brăzdată de pasiuni adânci, puternice, intelectualii camilpetrescieni se deosebesc de ceilalți din aceeaşi categorie prin faptul că țintesc culmi, aspiră spre un ideal suprem, intangibil, existent doar în conştiința lor, nu şi în realitatea obiectivă şi de aceea irealizabil în mod practic. Inadaptații lui Camil Petrescu sunt inadaptați de factură superioară. Cu toate că scriitorul însuşi, pe tot parcursul vieții sale, a fost nevoit să țină piept unor greutăți materiale insurmontabile, hotărât să trăiască exclusiv din scris, nu lipsa unei felii de pâine generează la personajele sale dezavuarea unei societăți prost aşezate. Descoperim mai curând o incompatibilitate de structură între omul superior şi societate, contingent, una mult mai profundă deci, antrenând cauze sociale inextricabile ce depăşesc înțelegerea comună. Împotriva unei societăți strâmb întocmite, cu o scară falsă de valori, ei protestează prin trăirea exclusiv în lumea ideilor, fapt care îi îndepărtează şi îi salvează, într-un fel, de lumea comună. Ştefan Gheorghidiu, Ladima, Fred Vasilescu şi Doamna T. – toți sunt nişte fanatici ai ideilor, măcinați de drama imposibilității împlinirii în absolut. Ei se zbuciumă necontenit, militând pentru adevăruri absolute şi visând la triumful idealității asupra naturii contingente a sentimentelor. Refuzând realitatea imediată alcătuită, după ei, doar din idei preconcepute, prejudecăți, tradiții desuete, convenționalism, ipocrizie, platitudine etc., ei şi-o înlocuiesc printr-o construcție mintală, nutrind idealuri supreme, trăind mai mult în iluzie. Eforturile lor însă, mai devreme sau mai târziu, se ciocnesc de asperitățile reale ale vieții, declanşând deznodământul dramatic.

Deşi atât de diferite de la un prozator la altul, personajele la care ne-am referit aparțin aceleiaşi familii de fanatici ai principiilor etice neîntinate. Intelectualii noştri

BDD-A6804 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:54 UTC)

nu acceptă categoric nicio concesie integrității, rămânând, prin aceasta, neînțeleşi pentru cei din jur. Se simt străini într-o lume degradată şi alienată ca urmare a unor profunde şi vertiginoase transformări sociale. Protestul lor față de o realitate ostilă, împotriva căreia ar trebui să lupte, este unul pasiv, în cazul lui Dan, Andrei Rizescu, Eudoxiu Bărbat, sau „îndreptat activ pe căi naive" [9, p. 48], iluzorii, consumându-se inutil, când e vorba de personajele camilpetresciene. Drama înfrângerii acestor intelectuali izvorăşte şi din lipsa atitudinii active față de viață. Avântul solitar, onest în intenții nu-şi găseşte un suport real. Tendința spre soluții utopice le determină eşecul.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Tzvetan Todorov, *Omul dezrădăcinat* (traducere şi prefață de Ion Pop), Iaşi, Institutul European, 1999.

2. Tudor Danii, *Republica Moldova în spațiul tranziției şi costul social al reformelor. Analiză şi evaluare sociologică a calității vieții populației*, Chişinău, Pontos, 2004.

3. Alexandru Vlahuță, *Dan // Scrieri alese*, vol. 1, Chişinău, Ştiința, 1992.

4. Ion Ciocanu, *Literatura română. Studii şi materiale pentru învățământul preuniversitar*, Chişinău, Prometeu, 2003.

5. Dumitru Micu, *Început de secol. 1900-1916. Curente şi scriitori*, Bucureşti, Minerva, 1970.

6. I. Al. Brătescu-Voineşti, *Opere*, Bucureşti, Editura „Grai şi Suflet – Cultura Națională", 1994.

7. Virgiliu Ene, *Alexandru Vlahuță*, Bucureşti, Albatros, 1996.

8. *Dicționar de estetică generală*, Bucureşti, Ed. Politică, 1972.

9. Stan Velea, *Intelectualul în literatura nouă // Studii şi cercetări de istorie literară şi folclor (Anul X, vol. 1)*, Bucureşti, Ed. A.R.P.Romîne (I.I.L.F.), 1961.

BDD-A6804 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.77 (2026-11-18 10:53:54 UTC)